

INTERESSANTE COMBINATIES: BALINESE MELODIEËN OP GONG  
KEBYAR GESPEELD DOOR HOOFDZAKELIJK JAVAANSE STUDENTEN  
VAN ISI YOGYAKARTA EN SURAKARTA OP PKB DENPASAR, 7 JULI 2012

De dekaan van ISI Yogya is een Balinees: I Wayan Dana. Of er verder nog Balinese docenten zijn weet ik niet, dat moet ik navragen. Een aantal van de docenten van ISI Solo is ook Balinees: Pande Made Sukerta, uit Buleleng, specialisme gong kebyar en I Nyoman Caya, ook uit Buleleng, voor dans. Hij is ook een choreograaf. Sukerta is een geweldige kendang speler en Caya is gespecialiseerd in Palawakya.

Voor mij was het interessant uit te vinden, welke spelers en dansers (er werd ook gedanst) Balinees en welke Javaans waren. Dit kun je al meteen zien aan de manier waarop de groep opkomt. Body language. Solo: Javaanse kain, zwart jasje op zijn Solo's, Javaanse hoofdbedekking. Sluipende loop, bovenlichaam werd niet bewogen, slap, beetje naar voren gebogen zoals je moet doen als je bij voorname mensen op bezoek komt. Yogya: Javaanse kain, knalrood-roze jasje met wit borduursel, kleding meer Balinees dan Javaans, udeng op zijn Balinees. Dat komt misschien omdat de dekaan een Balinees is? Hoewel de dragers van deze outfit hoofdzakelijk Javanen waren, kon je al meteen aan de tred, de spanning in het bovenlichaam, zwierigheid vanaf de heupen, zien wie er Balinees en wie er Javaans was.

De 1<sup>o</sup> kendangspeler van de groep van van Solo was bij alle stukken een Balinees: Pande Made Sukerta. De tweede man was een Javaan. Sukerta, weelderig grijs haar, enorme walrussnor die bijna tot zijn kin reikt, is ook bekend om het boek dat hij over het ontstaan van de gong kebyar in Buleleng heeft geschreven. Hij is nog van de oude stijl spelers en trommelaars, dat wil zeggen, dat hij hoofdzakelijk met zijn handen tekens geeft aan de spelers, terwijl zijn bovenlichaam stil blijft. Hij wappert ook niet veel met zijn handen. De jongere Balinezen gingen pas in de loop van de jaren 80, toen de contests bij de Listibiya en later op het Arts Festival in de mode raakten, hun hele lichaam bewegen tijdens het spelen. De speciale glimlach kwam toen ook in de mode. Het overgrote deel van de Solo spelers was Javaans. Bovenlichaam doodstil tijdens het spelen, speelhamers werden wel flink opgericht om "hard" te spelen, maar kaarsrecht vertikaal. Geen hoofdbewegingen. Tempo: behoorlijk langzaam. Ook een stuk van Winda werd gespeeld, veel fluiten, beetje langzaam in het begin, maar dan ineens een uitbarsting van "geweld". Het is een bekend stuk, er zijn veel Balinese uitvoeringen op cassette en Cd van. Het werd ongelofelijk traag gespeeld door de Javanen, er kwam geen eind aan het stuk. De Javanen gebruikten wel allemaal permanente ademhaling bij hun fluitspel. Verder: 6 rebabs. De ugal speler was een Javaan. Die had geen temperament en kon de anderen ook niet goed aansturen of opzweepen, vond ik. De Balinees naast mij was het er helemaal mee eens. "Die Javanen hebben geen taksu" zei hij. Het was wel interessant om van die man te horen wat hij ervan vond. (Deze man, Made, had toen koningin Juliana op bezoek kwam in Bali, ervoor moeten zorgen dat een rode loper, waarover zij en Bernhard moesten lopen toen ze uit het vliegtuig stapten en naar de aankomst hal liepen, steeds op de juiste plaats lag. Hij was toen 19 jaar. De koningin had hem op zijn rug geklopt en hem een hand gegeven om te bedanken. Hij vond dat zo bijzonder: aangeraakt te worden door een vorstin. Dat had zijn hele leven veranderd, zei hij. Trots, zelfvertrouwen, moed om iets te ondernemen had hij erdoor gekregen. Hij was nu 62 jaar. "ik kan nu rustig sterven, want ik heb zo'n mooi leven gehad, nadat ik aangeraakt was door de koningin. Ze was zo mooi en lief". Ze nam notitie van me, dus ik was bijzonder. Hare Majesteit moest eens weten wat ze veroorzaakte). De spelers waren technisch natuurlijk uitstekend, maar het was toch niet Balinees. De "aanslag" van de toetsen der instrumenten was Javaans. Angsels, nee. Wel

enorm verschil tussen het geluid dat voortgebracht werd: door de Javanen zacht en een beetje hard en door de Balinezen: hard en keihard en super keihard).

De spelers van de groep uit Yogya hadden wel geleerd dat ze met vrolijk swingende lijven moesten opkomen. De cengceng speler, de ugal speler, een van de kendang spelers, 2 van de reyong spelers en een jegog speler waren duidelijk Balinees. Dat kon je ook zien aan de tensie van de vingers, de manier waarop ze met hun hamertjes goochelden (vooral de ugal en de jegog speler) en met hun handen wapperden, de Balinese smile en het wiebelen met het hoofd. Balinese, felle aanslag van de toetsen bij veel van de spelers, maar toch niet honderd procent Balinees. Het tempo van de kebyar stukken lag ook behoorlijk laag. Weinig verschillen tussen hard en minder hard, snel en langzaam en rare angself. De cengceng en de ugal speler hadden de meest pit.

De dansen, die speciaal voor de gelegenheid gemaakt waren, vond ik saai. Te sloom, de danseressen waren Javaans, en als ze Balinese dansen, zoals ze de Panji Semirang dansten, kon je heel goed zien dat er geen spanning in de vingers en schouders zat. Je hoeft maar aan een Javaan of Balinees te vragen: doe je hand omhoog en strek je vingers, en je kunt al zien wie Javaan en wie Balinees is. Ook de houding van hoofd en hals is duidelijk verschillend. Dat trillen met de schouders, zoals de golven in de zee, wat in veel dansen voor damers voorkomt, kunnen die Javanen echt niet nadoen, ook de knik in middel zodat kont ver naar achteren steekt bij het dansen is knudde, er zit geen spanning in de spieren, of hij is verkeerd. Best interessant om dat allemaal zo te bekijken (met commentaar van de Baliinese medekijkers). De slotdans was een soort Baris met lansen, Javaanse dansers, Balinese kleding. Je kon al zien aan de manier waarop ze met benen, iets gespreid, knieën gebogen, staan, dat het geen Balinezen waren. Zelfs oude Balinese mannetjes, die ik in afgelegen dorpjes een zeldzame Baris dans heb zien uitvoeren, hebben die spanning nog. Als er een knie geheven moest worden, was het ook duidelijk zichtbaar: Javaantjes. Het verlaten van het podium, niet door de poort op het toneel, maar langs het orkest, wekte de lachlust op bij de kijkers. Dus het was duidelijk: dat hoort niet.

De palawakya werd gedanst door Nyoman Caya. Gelukkig maar, als ze daarvoor een Javaan gekozen hadden, was het toch een belediging voor de choreograaf geweest. De dans is in Noord Bali bedacht, en verbeterd. Hij is gebaseerd op het temperament van een Noord Balinees, dat vele malen feller is dan dat van iemand uit het zuiden.

Het publiek was interessant, maar ook behoorlijk irritant. De meeste mensen zaten keihard te praten over iets wat niets te maken had met dat wat getoond werd. Telefoneren, etc. Verder: eindeloos heen en weer geloop van mensen, onderwijl ook luid pratend. Een enkeling zat echt gespannen te kijken. Kinderen zaten te gamen op hun mobieltjes, of te blazen op een fluitje, te tikken op een instrumentje dat op de PKB was gekocht. De hele kleintjes zaten geen moment stil. Ze stonden of zaten in de schoot van hun ouders, op neer op neer, zodat er de hele tijd een hoofd in je lens kwam als je zat te filmen. Nyoman, mijn chauffeur, zei dat hij de voorstelling behoorlijk saai vond, wel waren de spelers gedisciplineerd, maar de ‘vonk’ (de man die naast mij zat noemde het ‘taksu’) ontbrak. Hij was halverwege weggelopen om bij de (Balinese) topeng en joged te gaan kijken. Daar zat tenminste vaart in en je kon er bij lachen.

Het aardige van dit experiment voor een buitenstaander zoals ik, is, dat het je duidelijk wordt welke componenten specifiek en essentieel zijn voor Balinese muziek en dans.